

**Роль Чан Кайші у національній революції 1926-
1927 рр.**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Огляд історіографії проблеми.....	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	13
1.3. Методологічні засади дослідження	15
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЧАН КАЙШІ ТА ПІДВАЛИН ЙОГО ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1887-1923).....	19
2.1. Дитинство, юність й освіта.....	19
2.2. Отримання військового фаху й становлення націоналістичних поглядів (1906-1911 рр.).....	21
2.3. Початок воєнної діяльності. Прикметні риси особистості та його політичних поглядів (1911-1922 рр.).....	24
РОЗДІЛ III. СХОДЖЕННЯ ДО ВЕРШИН ВЛАДИ. ОЧІЛЬНИК УРЯДУ ТА ЙОГО ВНУТРІШНЯ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА (1923 – ЛИПЕНЬ 1937).....	30
3.1. Військово-політична роль Чан Кайші у національній революції. Утворення нанкінського уряду (1924 – квітень 1927 роки).....	30
3.2. Програма розбудови китайської республіки та спроби її реалізації. Еволюція політичних поглядів.....	37
3.3. Чан Кайші у боротьбі проти загрози комунікації Китаю. Пошук політичного компромісу (1927 – липень 1937).....	41
РОЗДІЛ IV. ОРГАНІЗАТОР СПРОТИВУ ЯПОНСЬКІЙ АГРЕСІЇ. БОРОТЬБА ЗА ВЛАДУ КПК ТА ПОРАЗКА У НІЙ ЧАН КАЙШІ (ЛИПЕНЬ 1937-1949).....	47
4.1. Війна з Японією та її успішне завершення (липень 1937 – 1945 рр.).....	47
4.2. Зовнішня політика Чан Кайші та її вплив на хід визвольної війни	53
4.3. Громадянська війна та причини поразки у ній Гоміньдану (1946-1949).....	62

РОЗДІЛ V. УТВОРЕННЯ ЧАН КАЙШІ КИТАЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (ТАЙВАНЬ) ТА ЇЇ РОЗВИТОК у 50 – ПЕР. ПОЛ. 70-Х РР.....	69
5.1. Політичні погляди Чан Кайші та розбудова ним державних інституцій.....	69
5.2. Соціально-економічні перетворення уряду Чан Кайші та його зовнішня політика.....	73
5.3. Роль і місце Чан Кайші в новітній історії Китаю.....	80
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	90
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Здавна між істориками триває (і, очевидно, триватиме далі) суперечка про роль особи в історії. Одні вважають, що перебіг історичних процесів зумовлений глобальними чинниками на кшталт боротьби за владу, зростання пасіонарності чи протистояння цивілізацій, інші звертають увагу на діяльність окремої особи, саме її вважаючи творцем історії. Безумовно, особливий інтерес викликають діячі, котрі в ті чи інші часи творили та очолювали держави, суспільних течій та рухів тощо. Однак, якщо європейським та американським діячам у європейській та американській історіографії присвячено досить значну увагу, то про видатних азійських діячів через європоцентризм практично не писали. Все зазначене повною мірою стосується президента Китайської Республіки, генералісимуса Чан Кайші, особи, що спершу очолювала боротьбу за возз'єднання Китаю, протистояла прагненню європейських держав і США зберегти свої колонії в Китаї, а далі намагалася зупинити поширення комуністичної ідеології на території Піднебесної і стала правителем на острові Тайвань, не могла не привертати до себе погляди істориків.

В той же час у цій боротьбі проти старого і за новий Китай Чан Кайші займає унікальну й суперечливу позицію. З одного боку, він є для світу символом незламного опору демократичного Китаю комуністам і агресії Японії, державним діячем, під чиїм управлінням Китай скинув кайдани нерівноправних угод, і, отже, логічним кандидатом на лідерство післявоєнного Китаю. А з іншої складно уявити Чана як лідера нового Китаю, зважаючи на його непослідовні дії та твори, в яких він неухильно дотримувався консервативних уявлень.

В силу чого, на підставі виявлених міркувань, є актуальним і доречним дослідження політичного портрету генералісимуса Чан Кайші – керівника Китайської Республіки та лідера партії Гоміньдан. Необхідно також виявити сукупність чинників, які призвели до його поразки в громадянській війні в

Китаї та втрати ним влади в Піднебесній. Представляє науковий інтерес і характер відносин Чан Кайші з СРСР, Японією, США та КНР з 1949р. до 1975р. З цього погляду вивчати його особистості й ролі політичної діяльності. Чан Кайші в історії новітнього Китаю досі потребує свого ґрунтового дослідження, а отже є актуальним.

Об'єктом дослідження є політична боротьба між націоналістичними і комуністичними силами Китаю у 20-х - 40-х рр. та відносинами КНР та Китаю .

Предметом дослідження стало вивчення життя видатного китайського державного і політичного діяча Чан Кайші – однієї з найяскравіших і суперечливих постатей новітньої історії Китаю.

Хронологічні межі роботи обумовлюються роками життя і діяльності Чан Кайші. Нижня межа визначається 1887 роком – часом його народження, верхня – 1975 роком – смертю.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Китаю включно з Маньчжурією, Монголією, островами Хайнань та Тайвань.

Мета дослідження об'єктивно полягає в тому, щоб на основі аналізу фактів і літератури реконструювати політичний портрет видатного китайського державного діяча Чан Кайші та визначити його роль і місце у новітній історії Китаю.

Для досягнення поставленої мети автором сформульовано наступні **завдання** :

- з'ясувати ступінь наукової розробки проблеми дослідження та репрезентативність використаної джерельної бази;
- вивчити дитинство та юність Чан Кайші , а також процес навчання військовій справі, що вчинив важливий вплив та становлення його особистості;
- проаналізувати формування його політичної свідомості, впливу на нього ідеологій суньятсенізму й заперечно з революційної діяльності;

- показати особливості сходження Чан Кайші до вершин військової і політичної влади, зокрема участі у Національній революції 1925-1927рр. й утворення Нанкінського уряду, розбудову держави та її реалізації ;
- вияснити еволюцію його політичних поглядів у кінці 20-х – першій половині 30-х рр. та зовнішньополітичну діяльність;
- розкрити характер боротьби з КПК й чинники, що спонукали до створення антияпонського фронту;
- осмислити роль Чан Кайші в організації боротьби китайського народу з японською агресією та вплив на неї зовнішньополітичного чинника у 1937-1945 рр. ;
- встановити процес творення Чан Кайші Китайської республіки Тайвань, еволюцію його поглядів у 50-х- першій половині 70-х рр. й прикметні риси його соціально-економічної політики;
- з'ясувати роль і місце Чан Кайші у новітній історії Китаю.

Методологічні засади дослідження полягають у спробі комплексного висвітлення життя і політичної діяльності Чан Кайші, зокрема його індивідуальності й особистості, політичних уподобань та їх еволюцій, самовідданої боротьби за незалежність країни та розбудову у ній державного життя, включно на о. Тайвань.

Елементи наукової новизни мають місце у спробі комплексного висвітлення політичного портрету Чан Кайші та його еволюції в контексті історії Китаю протягом всіх років життя.

Практичне значення роботи вбачаємо у можливості використання наведених у них фактів і висловлених суджень при розробці лекцій з новітньої історії Китаю, навчально-методичних посібників, учителям при проведенні уроків і студентам при підготовці до семінарських занять та написання курсових, бакалаврських і магістерських робіт .

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати роботи доповідалися й обговорювалися, на засіданні кафедри всесвітньої історії КПНУ імені Івана Огієнка та в ході звітної науково-практичної

конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка в квітні 2023 року.

Здійснено публікацію на тему « Роль Чан Кайші у національній революції 1926-1927 рр. » у збірнику наукових праць студентів та магістрантів історичного факультету К-ПНУ імені Івана Огієнка.

Структура роботи визначається метою та завданням дослідження. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури й додатків.

ВИСНОВКИ

Дослідження життя і діяльності Чан Кайші, дозволяє зробити наступні висновки:

- Встановлено, що зроблений історіографічний огляд роботи засвідчує на значний інтерес істориків до висвітлення політичного портрета Чан Кайші. На жаль, в українській історіографії відсутні дослідження безпосередньо присвячені цій постаті. Науковці торкнулися з'ясування тільки опорних аспектів його діяльності. З доробку китайських істориків використано роботи двох авторів, які важливі для висвітлення особистого життя Чан Кайші становлення його особистості, політичних поглядів та взаємин з Мао Цзидуном. Обширна група праць американських й англійських авторів. Використали також чимало статей і монографій російських авторів. Зазначимо, що ті з них, які побачили світ у радянську добу мають явне політико-ідеологічне забарвлення, марксистсько-ленінською концепцією вивчення історії Китаю. Внаслідок чого ставлення до особистості Чан Кайші крізь призму принципів класової боротьби і партійності науки відрізняється суб'єктивністю й акцентуванням уваги на його показі явних надуманих помилок, відокремлених рис індивідуальності й вдачі й осудження антикомуністичної спрямованості його політики тощо. Тому потребують критичного підходу, порівняльного аналізу й порівняння з міркуванням інших авторів.

Сучасна російська історіографія також вражена ідеологією, але вона на основі принципів імперської доктрини ролі Росії в світі. В цілому праці російських авторів проливають світло на чимало аспектів його участі у Національній революції 1925-1927 рр. політичної боротьби за владу, формування й розвиток його націоналістичних поглядів, соціально-

економічної політики у 30-х – 40-х рр. ХХ ст., взаємин з КПК, Японією, США й західними державами. Значно менше уваги приділено його діяльності на чолі Китайської республіки на теренах Тайваню.

- Вияснено, що використана джерельна база роботи достатня для висвітлення теми нашого дослідження. Вона складається з збірки документальних джерел та мемуаристику. Вони дозволяють реконструювати в основних рисах політичний портрет Чан Кайші. Щоправда, на жаль, дають нам обмаль необхідної інформації для висвітлення етапів життя і діяльності Чан Кайші, зокрема упродовж 1887-1911 та 1949-1975 рр. на посаді президента Китайської республіки на Тайвані у 50-х – першій половині 70-х рр. Документальні джерела дозволяють глибоко з'ясувати соціально-економічну політику Чан Кайші у 20-40-х рр., а також характер відносин Гоміндану з КПК у 20-40-х рр. мемуари, особливо Чан Кайші вкрай важливі для повного висвітлення. А матеріали для осмислення принципів становлення особистості Чан Кайші, еволюції його політичних поглядів, взаємин з КПК та СРСР, США та Японією. Мемуари революційних радників у Китаї проявляють чимало світла на особистість і характер. Зрозуміло, що до змісту мемуаристики слід відноситися критично, бо зазвичай вони носять суб'єктивний характер.
- Показано, що історія формування особистості характеру, навчання й здобуття перших кроків на шляху революційно-політичної діяльності Чан Кайші – це й історія домашнього затишку, підтримки у дитинстві батьків, поява уявлень міфічних героїв, бажання в юності справедливості для свого китайського народу.

Вона забезпечує формування військової освіти, а також зроблених також наполегливості, вірності, фізичної мужності, особистої чесності і готовності визнати, що велика частина трагедії, яка сталася з ним, і з Китаєм, була поза його контролем. Він, дякуючи талантам, спромігся, як особистість трансформуватися з вузькоспеціалізованого військового

офіцера із лише однорічною підготовкою у військовій школі у національного лідера зі стратегічним баченням, який розумів динаміку китайських і світових справ. Для того, щоб стати цим лідером йому довелося бути багатогранним, а це значило навчитися приймати холонокровні стратегічні та політичні рішення, стати лицемірним, дотримуватися 3-х народних принципів Сунь Ятсена, а також, як особистість бути моральним, щирим, сучасним конфуціанським християнином, вмотивованим до одноосібного володіння владою, аж до не помічання власних помилок.

- З'ясовано, що політична кар'єра Чан Кайші формувалася на переломному етапі розвитку китайської державності, коли колишня форма державного устрою, заснована на станових привілеях та домінування маньчжурів над корінним населенням країни була ліквідована, і шанс на доступ до влади отримали особи, які мали здібності, інтелект і волю, подібні до Чан Кайші. Крім того, в період інтенсивних бойових дій військова кар'єра, обрана Чан Кайші служила ефективним соціальним ліфтом, що дозволила пробитися до складу політичної еліти. Військова освіта, здобута майбутнім генералісимусом у Японії та консультації радянських радників, розширили його кругозір і таким чином посприяли встановленню тісних відносин із Сунь-Ятсеном – видатним діячем революційних рухів в Китаї й творця партії Гоміньдан. Отримавши від Сунь Ятсена керівництво над військовою школою в Вампу, він одержав контроль над кадровою політикою в армії, що надалі й забезпечило йому підтримку збройних сил.
- Доведено, що після смерті Сунь Ятсена Чан Кайші зумів очолити Гоміньдан та стати лідером Китаю не без підтримки з боку фінансових кіл Китаю, тісно пов'язаних з кримінальними структурами країни (Тріадами) та китайських підприємців зацікавлених в усуненні соціалістів, комуністів від влади. Додаткових балів у кар'єрі Чан Кайші додав шлюб з Сун Мейлін, представницею сім'ї Сунь Ятсена, яка володіла

англійською мовою і мала зв'язки та вплив в США. Так само піднесенню Чан Кайші чималою мірою посприяв тимчасовий альянс із КПК та радянська військова допомога. Використовуючи дані переваги, а також патріотичний підйом у країні, генералісимус та його оточення зуміли досягти успіху у боротьбі з відцентровими силами у Китаї. Політичний режим створений ним у країні мав подвійний характер: ліберальний устрій економіки поєднувався з масштабними репресіями та боротьбою з будь-яким проявом опозиції в країні.

Негативну роль відіграла корупція у вищих ешелонах влади та непотизм, властивий йому, котрий оточив себе особисто відданими родичами, що сприяло втраті авторитет Чан Кайші в очах громадської думки.

- Проаналізовано, що військове протистояння між Гоміньданом очолюваним Чан Кайші та КПК на чолі якої пізніше став Мао Цзедун, розпочалося через ідеологічне несприйняття одне одного, неможливість поєднувати в одній велетенській державі суперечливі дві світоглядні системи. На початку війни між цими конкурентами успіх був на стороні Чан Кайші. Комуністів вдалося оточити та методично знищувати. Після Великого походу, початку агресії Японії та низки помилок Чан Кайші їх вплив почав зростати. Цьому в значній мірі сприяла також допомога СРСР. У громадянській війні між ними у 1946-1949 рр. Чан Кайші зазнав поразки внаслідок неефективної соціально-економічної політики, недооцінки сили впливу КПК на настрої мас та низького рівня боєздатності їх збройних сил.
- Встановлено, що протягом усього часу, проведеного на материку та пізніше на Тайвані, Чан Кайші був особисто глибоко відданим принципу єдності Китаю і ніколи його не порушував. Йому довелось йти на компроміси з воєначальниками, щоб утримати країну разом, воювати та укласти нерівноправні угоди з СРСР, що долучити окуповані цим сусідом частини держави. І при цьому протягом всього часу знаходження при владі він намагався створити сучасну армію, бо розумів, що повзуча

агресія Японії має шанси перетворитися на гарячу війну. Для цього йому доводилось заспокоювати японців, віддати деякі території, йти на домовленості, але він ніколи формально відмовився від суверенітету Китаю над будь-якою його територією. Після початку японсько-китайської війни Чан Кайші робив все можливе на внутрішньому та зовнішньому фронтах, щоб боротися з ворогом. Він пішов на союз з комуністами, став союзником США та СРСР, багато разів відмовився від умов принизливого миру, що пропонувалось Японією. А отже, його терпіння та далекоглядність перемогли значно потужнішого ворога.

- Визначено, що на початковому етапі правління Чан Кайші у Китаї найважливішим партнером Китайської Республіки був Радянський Союз. Відсутність єдиної держави, ворожість країн Заходу та агресія Японії на Далекому Сході підштовхувала обидві держави до альянсу. Наявність спільного з СРСР ворога дозволило Чан Кайші користуватися активною підтримкою Радянського Союзу, незважаючи на наявність розбіжностей у ідеологічних, політичних та економічних питаннях, репресій проти китайських комуністів, які організовувалися органами спецслужб генералісімуса, і навіть військовий конфлікт із Москвою через Китайську Східну залізницю 1929 р.
- Вияснено, що окрім, СРСР, в 30-х роках налагоджуються контакти Чан Кайші із США та Великобританією. Останні бачили зростання сил Японії, намагалися допомагати лідерів Китаю в його боротьбі. Ця підтримка посилювалась в роки Другої світової війни, коли Чан Кайші намагався використати протиріччя великих держав – членів антигітлерівської коаліції у своїх власних інтересах і позиціонував Китайську Республіку, як їх рівного партнера (що не відповідало дійсності, з урахуванням не дуже високого економічного та військового потенціалу Піднебесної). Загалом подібна політика принесла Чан Кайші очікуваний ефект. Загалом на різних етапах війни Китай отримував військову та економічну допомогу як від Радянського Союзу, так і від Сполучених Штатів

Америку, що в результаті призвело до звільнення китайських територій, окупованих японськими військами. Після закінчення Другої світової війни тактика лавірування між Вашингтоном і Москвою, яка раніше приносила Чан Кайші успіх, зазнала невдачі. У Москві зробили ставку на КПК, яка не мала можливості перейти під заступництво США і проігнорували всі спроби лідера Гоміньдану до зближення; у Вашингтоні не вважали раціональним воювати з СРСР і китайськими комуністами через те, що Чан Кайші втрачає контроль над країною.

- Доведено, що перебуваючи в евакуації на Тайвані, який залишався під його владою, Чан Кайші все ж зумів переосмислити свої помилки зроблені у попередній час. Перебуваючи на чолі держави у континентальному Китаї. Щоправда у перші роки розбудови держави вдавався до розправ над опозицією, опонентами та просто інакодумством. За що його мучило сумління. Через роки аби якось заглушити його назвав себе «людиною війни» і визнав, що несе моральну відповідальність, але таку ж яку взяли на себе Трумен і Черчилль для прийняття ухвали рішень щодо Хіросіми і Дрездена. Поділяємо, звісно, міркування дослідників котрі припускають, що він вдався до жорстоких заходів маючи мандат свого народу очолити національну боротьбу за виживання.

І його велика заслуга полягає в тому, що очолюючи Тайвань протягом 25 років, працюючи над виправленням своїх помилок, спромігся разом із сином Цзян Цзіньго реформуючи систему державної та партійної влади, економіки та соціальної сфери буття суспільства, домогтися трансформації острова в економічно розвинену демократичну державу і закласти підвалини « тайванського дива ».

- Встановлено, що ставши лідером невеликої острівної держави Чан Кайші продовжував позиціонувати себе як керівника Китайської держави. Йому вдалося забезпечити Тайваню підтримку з сторони США та країн Європи, зацікавленість яких у її наданні була зумовлена початком холодної війни, пов'язаної з тотальним протистоянням з СРСР.

Саме допомога Вашингтона запобігла вторгненню військ КПК на Тайвань, але, в той же час, йому не вдалося домогтися від США допомоги у вигнанні комуністів з Китаю. Однак, слід визнати, що американські інвестиції, вкладені у тайванську економіку, зіграли не останню роль у досягненні « тайванського дива ».

- Доведено, що попри допущення Чан Кайші ряду істотних помилок, він безперечно належав до видатних державних діячів новітньої історії Китаю, котрий присвятив усе своє життя боротьбі за його незалежність і суверенність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

ДЖЕРЕЛА:

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

Джерела:

1. Акатова Т.Н. (отв.ред.) Рабочее движение в Китае: Революция 1924-1927 гг. Сборник документов профсоюзного движения и других материалов. Москва : Наука, 1966. 276 с.
2. Благодатов А.В. Записки о китайской революции 1925-1927 гг. Москва : Наука, 1979. 249 с.
3. Вишнякова-Акимова В.В. Два года в восставшем Китае 1925-1927 гг. Москва : Наука, 1980. 287 с.
4. Далин С.А. Китайские мемуары 1926-1927 гг. Москва : Наука, 1982. 382 с.
5. Пэн Дэхуай. Мемуары маршала. Москва : Воениздат, 1988. 384 с.
6. Сотникова И.Н., Верченко А.Л. (сост.) Документы по истории Коммунистической партии Китая. 1920-1927. 2-е изд., испр. и доп. Москва : ИДВ РАН, 2021. 656 с.
7. Хрестоматия по новейшей истории. Т.III. Ч.I. Москва : Полит. Издат., 1961. 708 с.
8. Цзян Чжунчжэн (Чан Кайши) Советская Россия в Китае. Воспоминания и размышления в 70 лет. Москва : Посев. 2009. 455 с.
9. Черепанов А.И. Записки военного советника в Китае. Москва : Наука, 1976. 648 с.

Література:

10. 12 Березня 1925 року партію Гоміндан очолив Чан Кайші URL: <https://c4u.org.ua/12-bereznia-1925-roku-partiyu-gomindan-ocholyv-chan-kajshi/> (дата звернення – 02.10.2023).

11. Білак П. Тайванський націоналізм: його характер і причини виникнення. *Політичний менеджмент*. 2007. №2. С.164-175.
12. Богословский В.А., Москалев А.А. Национальный вопрос в Китае (1911-1949). Москва : Наука, 1984. 263 с.
13. Буров В.Г. Модернизация тайваньского общества. Москва : 1998. 238 с.
14. Великий похід Мао Цзедуна URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1016M/> (дата звернення – 02.11.2023).
15. Воронцов В. Чан Кайши. Судьба китайского Бонапарта. Москва : Политиздат, 1989. 336 с.
16. Всеволод Голуб (Голубничий). Громадянська війна в Китаї (1949). URL: <https://vpered.wordpress.com/2013/09/16/holubnichy-chinese-civil-war/> (дата звернення – 21.11.2022).
17. Всемирная история. Т.ХІІ. Москва : Мысль, 1979. 670 с.
18. Галенович Ю.М. Цзян Чжунчжэн, или неизвестный Чан Кайши. Москва : ИД «Муравей», 2000. 368 с.
19. Гоминьдан URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%B4%D0%B0%D0%BD> (дата звернення – 22.11.2022).
20. Гоміньдан URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BD> (дата звернення – 22.11.2022).
21. Гражданская война в Китае URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B5 (дата звернення – 21.11.2022).
22. Громадянська війна в Китаї URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2

[D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%97](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%97) (дата звернення – 21.11.2022).

23. Дианова Е.С. Военные мемуары советских специалистов конца 1920-х годов как источник по истории китайской революции 1925-1927 годов. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки Т. 9, 2018. Т.2. С.29-43.*

24. Друга революція в Китаї URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F (дата звернення – 22.12.2023).

25. Економічна історія Тайваню URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8E (дата звернення – 22.11.2022).

26. Иванов П.М. Из истории христианства в Китае. Москва : ИВ РАН, 2005 224 с.

27. Исаев Б.А. Политическая история. демократия 2-е изд., испр. и доп. Учебник для академического бакалавриата. Изд. 2. 2023. 490 с.

28. Історія Тайваню URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8E (дата звернення – 22.11.2022).

29. Капица М.С. КНР: три десятилетия – три политики. Москва : Политиздат, 1979. 576 с.

30. Китайська Народна Республіка. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0 (дата звернення – 22.11.2022).

31. Китайська Народна Республіка. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1001N/> (дата звернення – 22.11.2022).
32. Китайська революція. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F (дата звернення – 20.11.2022).
33. Китайська Республіка Тайвань. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1208N/> (дата звернення – 22.11.2022).
34. Китайський Тайбей. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D0%B5%D0%B9 (дата звернення – 22.11.2022).
35. Клименко О. О. Миссия Джорджа Маршалла в Китае (декабрь 1945 – январь 1947 гг.). *Вестник СПбГУ. Сер. 2. 2013. Вып. 3.* С.185-191.
36. Колько Р.В. Чан Кайши: особенности политической карьеры. Выпускная квалификационная работа на присвоение квалификации: «Востоковед, африканист» направление подготовки: 41.03.03 – «Востоковедение и африканистика». Пятигорск : 2015. 81 с.
37. Липовецький С. ОУН і Тайвань проти СРСР і червоного Китаю. URL: <https://tyzhden.ua/oun-i-tajvan-proty-srsr-i-chervonoho-kytaiu/> (дата звернення – 23.11.2022).
38. Мамаева Н.Л. Гоминьдан в национально-революционном движении Китая (1923-1927). Москва : Наука, 1991. 211 с.
39. Мао Цзедун URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BE_%D0%A6%D0%B7%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%BD (дата звернення – 19.11.2022).
40. Марущак М.Й. Історія дипломатії ХХ століття: Курс Лекцій. Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2003. 304 с.
41. Махмутходжаев М.Х. Национальная политика гоминьдана (1927 - 1937). Москва : Наука, 1986. 128 с.

42. Мировицкая Р.А. Советский Союз в стратегии Гоминьдана (20-30-е гг.). Москва : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. 237 с.
43. Набока О.В. Формування політики США щодо Китаю в період розгортання «холодної війни» (друга половина 40-х – початок 50-х років ХХ століття). URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-492-209-5/14.pdf> (дата звернення – 23.11.2022).
44. Національно-революційна армія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D1%80%D0%BC%D1%96%D1%8F (дата звернення – 22.11.2022).
45. Новейшая история Китая. 1917-1970. Москва : Мысль, 1972. 437 с.
46. Новейшая история стран Азии и Африки ХХ века / Под ред. А.М. Родригеса. Ч.2. 1945-2000. Москва : Владос, 2001. 320 с.
47. Новейшая история стран Азии и Африки ХХ века / Под ред. А.М.Родригеса. Ч.1. 1900-1945. Москва : Владос, 2001. 368 с.
48. ОУН і Тайвань проти комуністів та Пекіна URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/09/18/158139/> (дата звернення – 22.11.2022).
49. Панцов А.В. Чан Кайши. Москва : Молодая гвардия, 2019. 507 с.
50. Партійна чистка Гоміньдану URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0412P/> (дата звернення – 22.11.2022).
51. Північний похід URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%B4 (дата звернення – 22.11.2022).
52. Політичний статус Тайваню URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D

1%82%D1%83%D1%81_%D0%A2%D0%B0%D0%B9%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8E (дата звернення – 22.11.2022).

53. Постійне посилення воєнного потенціалу зробить ціну російської агресії неприйнятною – історик Макар Таран URL: <https://armyinform.com.ua/2021/12/13/postijne-posylennya-voyennogo-potenczialu-zrobyt-czinu-rosijskoyi-agresiyi-nepryjnyatnoyu-istoryk-makar-taran/> (дата звернення – 23.11.2022).

54. Пронь С. Китайсько-Американські відносини в період громадянської війни 1945-1949 років (сучасне бачення питання). URL: https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%8C_%D0%A1.pdf (дата звернення – 23.11.2022).

55. Революционный комитет Гоминьдана URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82_%D0%93%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B0 (дата звернення – 22.11.2022).

56. Республіка Китай URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9 (дата звернення – 22.11.2022).

57. Сана Бабаян Історіографія досліджень педагогічних ідей Конфуція у ХХ столітті у Китаї URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/43_1/vi_snu1_20.pdf (дата звернення – 23.11.2022).

58. Стадвелл Д. Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу. Переклала з англійської Олександра Цехановська. Київ : Наш формат, 2017. 448 с.

- 59.** Сунь Ятсен URL:
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BD%D1%8C_%D0%AF%D1%82%D1%81%D0%B5%D0%BD (дата звернення – 20.11.2022).
- 60.** Сунь Ятсен URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BD%D1%8C_%D0%AF%D1%82%D1%81%D0%B5%D0%BD (дата звернення – 20.11.2022).
- 61.** Трошин Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время. Москва : Вече, 2004. 346 с.
- 62.** Тумаков А.І., Чижов А.П. Новейшая история стран Восточной Азии (1945-2000 гг.). Учебное пособие. Харків : 2001. 96 с.
- 63.** Християнин. Диктатор. Зрадник? URL:
<http://www.golos.com.ua/article/249764> (дата звернення – 02.10.2023).
- 64.** Цветков Г.М. Міжнародні відносини й зовнішня політика 1917-1945 рр. Київ: «Либідь», 1997. 231 с.
- 65.** Цин Жу-цзи История американской агрессии на Тайване. Москва : Издательство иностранной литературы. 144 с.
- 66.** Чан Кайши URL:
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D0%BD_%D0%9A%D0%B0%D0%B9%D1%88%D0%B8 (дата звернення – 21.11.2022).
- 67.** Чан Кайші та історія економічного розвитку Тайваню. URL:
http://veterano.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6718:chan-kajshi-ta-istoriya-ekonomichnogo-rozvitku-tajvanyu&catid=36&Itemid=191
(дата звернення – 21.11.2022).
- 68.** Чан Кайші. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D0%BD_%D0%9A%D0%B0%D0%B9%D1%88%D1%96 (дата звернення – 21.11.2022).
- 69.** Шанхайська різанина (1927 р.) URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B0%D0%BD%D1%85%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%80%D1%96%D0%B7%D

[0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0 \(1927\)](#) (дата звернення – 22.02.2023).

70. Юркевич А.Г. Военная школа Хуанпу и становление спецслужб Чан Кайши. *Вестник РУДН, серия Всеобщая история. 2015. №2. С. 7-15.*

71. Ямпольська Л. М. Новітня історія країн Азії та Африки: Навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. 164 с.

72. Ян Го Поездка Чан Кайши в СССР во главе делегации д-ра Сунь Ятсена (1923) и ее влияние на события в Китае и взаимоотношения между странами URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/poezdka-chan-kayshi-v-sssr-vo-glave-delegatsii-d-ra-sun-yatsena-1923-i-ee-vliyanie-na-sobytiya-v-kitae-i-vzaimootnosheniya-mezhdu-stranami> (дата звернення – 23.11.2022).

73. Ян Го Роль Советского Союза в противостоянии Комунистической партии Китая и Гоминьдана: 1920-1940-е годы. Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Ян Го. Ростов-на-Дону : 2019. 34 с.

74. Ян Шубяо. Биография Чан Кайши. 杨树标 蒋介石传 北京 : 团结出版, 1989年. 506页.

75. Ярослав Стецько та президент Китайської Республіки. Історія одного фото URL: <https://localhistory.org.ua/rubrics/photo/iaroslav-stetsko-ta-prezident-kitaiskoyi-respubliki-istoriia-odnogo-foto/> (дата звернення – 23.11.2022).

76. 1887-1911 Chiang Kai-shek's Early Life URL: <http://sites.asiasociety.org/chinawealthpower/chapters/chiang-kai-shek/> (дата звернення – 22.11.2022).

77. Chen Jieru URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chen_Jieru (дата звернення – 02.10.2023).

78. Chiang Kai-shek URL: <https://www.history.com/topics/china/chiang-kai-shek> (дата звернення – 22.11.2022).

79. Chiang Kai-shek. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chiang_Kai-shek (дата звернення – 22.11.2022).

- 80.** De Giorgi Laura, Samarani Guido. Chiang Kai-shek and His Time: New Historical and Historiographical Perspectives Edizioni Ca' Foscari, 2017. 193 p.
- 81.** Eastman Lloyd E. Seeds of Destruction: Nationalist China in War and Revolution, 1937-1949. Stanford University Press, 2002. 325 p.
- 82.** Fenby J. (2009). Chiang Kai Shek: China's Generalissimo and the Nation He Lost. Hachette Books. 2005. 564 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=tZxKDgAAQBAJ&pg=PP35&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення – 22.11.2022).
- 83.** Fenby J. Generalissimo Chiang Kai-Shek and the China He Lost The Free Press, 2005. 562 p.
- 84.** Gibson Richard M., Chen Wen H. The Secret Army: Chiang Kai-shek and the Drug Warlords of the Golden Triangle Wiley, 2011. 362 p.
- 85.** Hahn Emily (ed.) Chiang Kai-Shek: an unauthorized biography New York: Open Road Integrated Media, 2015. xv, 364 p.
- 86.** Jordan Donald A. Northern Expedition: China's National Revolution of 1926-1928 University of Hawaii Press, 2018. 437 p.
- 87.** Lin Hsiao-ting. Accidental State: Chiang Kai-Shek, the United States, and the Making of Taiwan Harvard University Press, 2016. 338 p.
- 88.** Loh, Pichon Pei (1971). The Early Chiang Kai-shek: A Study of His Personality and Politics, 1887–1924. Columbia University Press. 240 p. URL: <https://archive.org/details/earlychiangkaish0000lohp/> (дата звернення – 22.11.2022).
- 89.** Mao Fumei URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mao_Fumei (дата звернення – 02.10.2023).
- 90.** Pakula Hannah. The Last Empress: Madame Chiang Kai-shek and the Birth of Modern China Simon and Schuster, 2009. 787 p.
- 91.** Sainsbury Keith. The Turning Point: Roosevelt, Stalin, Churchill, and Chiang-Kai-Shek, 1943: The Moscow, Cairo, and Teheran Conferences Oxford University Press, 1986. 384 p.